

Je pro vědce filosofie vědy důležitá?

Filip Kukla

2. LF UK

Jako budoucího lékaře a vědce autora této eseje v rámci semináře *Věda a poznání* začala trápit otázka, k čemu je vědě (a především vědcům) její filosofie¹ a případně jaký význam má pro autora samého. Na následujících řádcích naleznete na základě náhledu do tohoto oboru prostřednictvím knihy Thomase Kuhna *Struktura vědeckých revolucí* argumentaci proti ne zcela ojedinělým stereotypům vědecké komunity a příklady užitečnosti filosofie vědy pro vědeckou praxi.

Klíčová slova: filosofie vědy, Thomas Kuhn, paradigma

Úvod

Pokud se zeptáte svých kolegů (v mém případě mediků) na využití filosofie vědy, zjistíte, že většina přistupuje k tomuto oboru skepticky. Převládající názor hlásá nezájem o výzkum, jehož objevené skutečnosti nemají žádný vliv na vědce a mají pouze popisný charakter s nulovou využitelností při objevitelské činnosti. V této prevažující skupině také často zaznívá citát připisovaný Richardu Feynmanovi: „*Filosofie vědy je pro vědu užitečná stejně jako ornitologie pro ptáky*“ (Cvek, 2011, str. 724). Český filosof vědy Boris Cvek sám přiznává, že ve vědecké práci biologa a chemika nikdy filosofii vědy nepotřeboval (Cvek, 2011).

Je tedy vědcům obor, jenž je vědě tak blízko a přitom (jak se zdá) tak daleko, k ničemu? S použitím Kuhnovi knihy, kterou považuji za významné dílo současné filosofie vědy, se pokusím najít praktické příklady, které mají svou aplikaci v praxi a popřou výše uvedené domněnky.

PARADIGMA VĚDCE A JEHO VÝVOJ

Kuhn představil teorii, kde popisuje dějiny vědy nikoliv lineárně, jak je v našich učebnicích zvykem, ale jako dynamickou strukturu, která prochází vědeckými revolucemi, při nichž je nahrazeno stávající paradigma oboru za nové (Kuhn, 1997). Velká část

Kuhnova textu má skutečně spíše charakter popisný. To, že vědec rozezná vědeckou revoluci a krizi jí předcházející, jak sám Kuhn píše, nemá na průběh revoluce žádný vliv (Kuhn, 1997, str. 91).

Pro náš účel se mnohem zajímavěji jeví pasáž o výběru tématu vědeckého bádání neboli hádanky k řešení. Kuhn zmiňuje tendenci tíhnout při výběru k těm úkolům, od jejichž vyřešení často zbývá jen nepatrná bariéra. Věda pak působí velmi progresivně a výzkumníci úspěšně. Dále staví vědce před otázku, jaká cesta je k volbě dovedla a zda je současné paradigma neodvážlivé od jiných společensky důležitějších problémů (Kuhn, 1997, stránky 46–53).

Z přemýšlení o volbě hádanky k řešení badateli vzejde, že výběr vyplynul mimo jiné z vlastnosti vědecké komunity uznávat jen problémy spjaté se stávajícím paradigmatickým. Tj. obvykle s paradigmatickým, v němž byl daný vědec vychován (Kuhn, 1997, stránky 46–53).

A zde se dostáváme do spojitosti s dějinami, jejichž lineární výklad známý z učebnic utváří vědcům pohled na svět a podsouvá jim pocit bytí následovníky dlouhodobé tradice, jež však nikdy neexistovala. Získáváme tak netriviální poznatek, jenž mnohým uniká a má přímý vliv na utváření profilu vědce – věda úmyslně podsouvá studentům jen tu část dějin věcně související s paradigmatickým a zbytek pomíjí. A když se jedinec zaměří i na část historie jinak skrytou, může objevit nová témata pro společnost stejně významná, ale běžným zrakům uschovaná (Kuhn, 1997, stránky 137–143).

Otázku kritického uvažování nad historií považuji za věc důležitou a pro vědce bezpochyby užitečnou. Tento názor podporuje i neurovědec Stuart Firestein se svým výrokem: „... práce historiků a filosofů vědy je důležitá, protože žijeme v kultuře ovlivněné vědou. Pokud se shodneme, že má smysl studovat renesanci

¹ Z průniku několika dostupných definic vyplývá, že se jedná o obor rozebírající strukturu celého souboru vědeckého poznání s důrazem na jeho historii a vývoj (Berka, 2017).

nebo reformaci, jak bychom mohli pochybovat o smyslu studia historie a filosofie vědy?" (Vrtiška, 2017, str. 623).²

Z hlediska výše zmiňované výchovy vědců je pro praxi publikování vlastních vědeckých výsledků takřka klíčové si uvědomit, že vědecký hodnotitel naší práce, byť ze stejného oboru, mohl dospět k lehce odlišnému paradigmatu. (Každý jsme konfrontováni s jinými články, čteme jiné knihy, máme jiné přednášející.) Tento fakt pomůže vědci lépe pochopit případnou kritiku či vznikající nedorozumění. Zároveň mu umožní ve své vlastní minulosti nalézt kořeny svého vlastního paradigmatu a zpětně tento zdroj kriticky zhodnotit (Kuhn, 1997, stránky 59–61).

DISKUZE A ZÁVĚR

V konfrontaci názorů obou představených táborů si dovolím tvrdit, že první skupina se mýlila – z výše uvedeného vyplývá existence několika v praxi využitelných jevů, jež zlepšují práci vědce. V něčem ale v zásadě nechybila – i bez filosofie vědy je možné dělat vědu. Stuart Firestein tvrdí, že ho filosofie vědy naučila kázni v přemýšlení. Říká však také, že by jeho práce i bez ní existovala, byla by však o poznání horší (Vrtiška, 2017).

Nakonec přeci jen docházím k závěru, že filosofie vědy se má jako ornitologie k ptactvu. Pro existenci opeřenců nejsou ornitologové esenciální, ale svojí činností jim život zlepšují. A tak je to také s vědou – filosofií vědy ke své existenci vědec nepotřebuje, ale když ji má, dostává se mu výhody, jež může činit jeho konání úspěšnějším.

Citovaná literatura

Berka, K. (2017). *Sociologická encyklopedie*. (Sociologický ústav AV ČR) Získáno 1. leden 2020, z Filozofie vědy: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Filozofie_v%C4%9Bdy

Cvek, B. (12 2011). Filosofie přírodních věd na začátku 21. století: 1. Jak se pohled na vědu měnil za posledních asi dvě stě let? *Vesmír*, str. 724.

Kuhn, T. (1997). *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikúmené.

Vrtiška, O. (11 2017). Na hrdinský příběh zapomeňte. *Vesmír*, stránky 620-623.

² Firestein mimo jiné podporuje mé počáteční tvrzení o ignoraci filosofie vědy většinou vědecké komunity.